

CEJIL

Center for Justice and International Law

**Skyddet för de mänskliga rättigheterna i det
interamerikanska systemet**

Handbok för människorättsförsvarare

Februari 2007

Översättare: Eva Nilsson

Presentation

CEJIL (Center for Justice and International Law) är en organisation som arbetar med försvar och främjande av de mänskliga rättigheterna i Nord- och Sydamerika. Dess huvudsyfte är att säkerställa ett fullständigt införande av internationella människorättsnormer i de länder som är medlemmar i Organisationen för de amerikanska staterna (OAS) genom att använda det interamerikanska systemet på ett effektivt sätt. Som en viktig del av sitt uppdrag erbjuder CEJIL i det interamerikanska systemet gratis rättshjälp till offer för människorättsbrott och det gör också nationella organisationer som representerar CEJIL med fyra kontor i regionen. CEJIL arbetar även aktivt för att offer, föreningar, människorättsförsvarare, enskilda organisationer och samhället i allmänhet ska få ökad tillgång till det interamerikanska systemet

Med denna *Handbok för människorättsförsvarare* vill CEJIL redogöra för de erfarenheter som gjorts av en grupp specialiserade advokater och människorättsförsvarare i arbetet med att försvara mänskliga rättigheter i Nord- och Sydamerika. Publikationens syfte är att samla lärorika erfarenheter av processer och lobbyarbete för att underlätta användningen av det interamerikanska systemets olika verktyg för skydd av de mänskliga rättigheterna samt främja den mänskliga värdigheten och demokratin i regionen.

Skyddet för de mänskliga rättigheterna är i första hand beroende av lokala regler och lokala myndigheters handlande. Det så kallade internationella skyddet för de mänskliga rättigheterna har egentligen en understödjande karaktär och dess verkningskraft är starkt beroende av skyddet på lokal nivå. Därför bör en lokal analys och en lokal strategi ingå i den strategi som ska användas för att ingripa i brott mot de mänskliga rättigheterna eller reparera misstag av staten. Denna strategi kan i vissa fall likväl baseras på internationellt handlande för att förbättra verkningskraften.

De verktyg som det interamerikanska systemet tillhandahåller innefattar processer i enskilda fall, hearings, besök på plats av den interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter och tillämpning av den interamerikanska demokratiska stadgan. Användningen av dessa verktyg gör det möjligt att förebygga eller åtgärda brott mot de mänskliga rättigheterna liksom att hantera de krisartade situationer eller strukturella problem som har sin grund i, skapar förutsättningar för och/eller utvecklas till sådana brott.

Därför ägnas en väsentlig del av publikationen åt studier av arbetet med att främja och skydda de mänskliga rättigheterna genom tvistlösning inom ramen för den regionala rättsskipningen. Denna strategi tar sikte på att fastställa statens ansvar snarare än det personliga straffansvaret i brott mot rättigheter som skyddas genom ett antal interamerikanska verktyg. Arbetet på detta område gör det möjligt att förebygga och åtgärda brott mot mänskliga rättigheter. Ett sätt är att genomföra strukturella ändringar som försvårar eller hindrar att anmälda överträdelse inträffar igen. Genom förhandlingar har man bland annat lyckats driva igenom viktiga lagstiftningsreformer och institutionella ändringar samt avskaffa tillvägagångssätt som kränker de mänskliga rättigheterna.

Ändringarna av regelverket för det rättsliga förfarandet vid det regionala amerikanska skyddssystemets organ har varit mycket framgångsrika eftersom de under de senaste åren möjliggjort att ett större antal offer än tidigare fått tillgång till jurisdiktionen inom den interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter. Trots denna viktiga förändring är det få advokater som fått erfarenhet av rättsprocesser inom området och ännu färre som fått erfarenhet av att själva inta en roll som part i processen. Detta beror dels på det begränsade antalet fall som tagits upp i domstolen och dels på restriktiviteten i det förfarande som gällde fram till år 2000 (omständigheter som i praktiken har begränsat tillgängligheten till Amerikas högsta domstol). Genom sitt uppdrag och personalens medverkan i flertalet rättegångar de senaste femton åren har

CEJIL speciella förutsättningar för att sammanställa den begränsade erfarenhet som finns hos parterna och hos försvararna av mänskliga rättigheter i det interamerikanska systemet. Med denna publikation vill CEJIL presentera några verktyg som ökar tillgängligheten till ett stort antal aktörer inom detta område.

Utvecklingssamarbetet utgör en viktig del av de metoder som det civila samhället använder för att bl.a. förstärka och främja det interamerikanska systemet. Härigenom framkommer nya verktyg för utveckling av främjandet och skyddet av de mänskliga rättigheterna. Utvecklingssamarbetet får inte försummas när man utarbetar strategier för främjande av de grundläggande rättigheterna. Vid vissa tillfällen har det varit avgörande för möjligheterna att dra uppmärksamhet till regionala eller lokala problem, underlätta införandet av interamerikanska regler på lokal nivå, förstärka dialogen mellan lokala aktörer och statliga instanser samt driva igenom lagändringar.

Två rapporter tas upp i denna publikation för att visa fördelarna med detta tillvägagångssätt. En av dem är den interamerikanska kommissionens *Rapport om förenligheten mellan lagarna om illojalitet och den amerikanska konventionen om mänskliga rättigheter* som har varit användbar som underlag för diskussioner och bidragit till lagändringar. På så sätt har rapporten bidragit till anpassningen av lokala regelsystem och verksamheter till de interamerikanska reglerna om yttrandefrihet. Den andra är kommissionens *Rapport om situationen för människorättsförsvarare i Amerika* (2006) som är en hjälp för regionens människorättsförsvarare vid identifieringen av mönster för överträdelser av de mänskliga rättigheterna och som även är ett grundläggande verktyg för att anmäla dessa överträdelser.

Denna manual är därför i högsta grad praktisk. Tanken är att den ska vara ett stöd för offer, försvarare, advokater och akademiker och underlätta såväl rättsprocessen som utarbetandet av utvecklingsstrategier inom det interamerikanska systemet.

Sammanställningen av denna publikation hade inte varit möjlig utan samarbetet med den svenska Fonden för mänskliga rättigheter (MR-fonden).

Viviana Krsticevic
Chef för CEJIL (Center for Justice and International Law)

Kapitel 1

Det interamerikanska systemet för skydd av de mänskliga rättigheterna

A. Sammanfattning av det interamerikanska systemets historia

Det interamerikanska systemet har utvecklats inom ramen för Organisationen för de amerikanska staterna (OAS) under 1900-talets andra hälft som ett led i den rörelse som startade på europeisk och världsomspännande nivå och som syftade till att skapa internationella skyddsmekanismer för mänskliga rättigheter. För närvarande sker arbetet i två organ: den interamerikanska kommissionen och den interamerikanska domstolen.

I OAS stadga från 1948 inkluderas en försäkran om att man ska främja demokrati och mänskliga rättigheter i Nord- och Sydamerika. Inom detta område antog FN samma år den *Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna* som var en pionjär på världsnivå. I enlighet med det som fastställdes i stadgan och som svar på den kubanska revolutionen inrättades den interamerikanska kommissionen år 1959 på utrikesministrarnas femte sammanträde som hölls i Santiago de Chile. Den interamerikanska kommissionen började sin verksamhet på sextiotalet och använde sig av FN:s allmänna förklaring som måttstock vid utvärderingen av situationen för de mänskliga rättigheterna i regionens stater. Kommissionen utförde ett viktigt arbete tack vare medlemmarnas engagemang och lyckades successivt utöka sina befogenheter till att inte enbart ge rekommendationer utan även göra besök på plats, utarbeta rapporter om människorättssituationen, behandla individuella yrkanden etc. Den viktigaste delen i kommissionens arbete var i en första etapp att fullgöra de funktioner som inte är tvistlösande, som att ge ut rapporter.

År 1969 antogs den amerikanska konventionen om de mänskliga rättigheterna vars upplägg och innehåll inspirerades av den europeiska motsvarigheten inom området. Det viktigaste i denna konvention, som trädde i kraft år 1978, var att den interamerikanska kommissionen fick extra befogenheter och att det inrättades en domstol. Domstolen ansvarar för den rättsliga bevakningen av de avtal som ingåtts genom ratifikation av olika interamerikanska konventioner. Värt att nämna är att det under de första verksamhetsåren uppstod en del konflikter mellan de båda organen på grund av att de funktioner som de tilldelats överlappade varandra. Dessa konflikter löstes dock med tidens gång och allteftersom verksamheterna utvecklades.

Under de senaste 25 åren har regionens nationer även gjort en rad internationella åtaganden av regional karaktär. Dessa handlar om att ge särskilt skydd åt handikappade personer, utrota våldet mot kvinnor, avskaffa tortyr och bortföranden och införa straffbestämmelser för dessa brott etc.

Alltsedan det interamerikanska systemet skapades har det haft en viktig roll i skyddet av mänskliga rättigheter. Forskare och doktorander har pekat på den interamerikanska kommissionens aktiva roll för skyddet av mänskliga rättigheter under sjuttio- och åttiotalen. Utgivningen av rapporter om situationen för de mänskliga rättigheterna i olika länder i regionen som lydte under diktatur innebar en stor politisk effekt. Den stora effekt som utgivningen av rapporter fick – t.ex. rapporterna om Chile, El Salvador, Panama, Paraguay, Nicaragua och Uruguay under sjuttiotalet – var viktig för att befästa det arbete som kommissionen genomfört. Andra har betonat den interamerikanska domstolens roll som vägvisare vid utvecklingen av regelverket under åttiotalet.

Under de två senaste decennierna, särskilt från mitten av nittiotalet och framåt, har händelser inträffat i demokratiska länder som varit viktiga för kontinenten. Vi har fått bevittna slutet av de väpnade konflikterna i Centralamerika, regimen under president Fujimori i Peru, den politiska

instabiliteten på Haiti, början på konflikten med zapatisterna och Institutionella revolutionspartiets (PRI) fall i Mexiko samt Hugo Chávez makttillträde i Venezuela. Vi har även sett ett antal statskupsförsök och övertaganden av makten inom statliga organ i Latinamerika, en ökning av den allmänna kriminaliteten, Fidel Castros fortsatta närvaro på Cuba, en pågående väpnad konflikt i Colombia, en skärpning av USA:s migrationspolitik samhällskriser i Argentina och Ecuador etc. 2000-talet hade knappt börjat då det tragiska attentatet den 11 september 2001 inträffade och USA:s inrikes- och utrikespolitik fick ändrade prioriteringar. Det inleddes diskussioner om terrorism på lokal, regional och världsomspännande nivå. Man utvecklade sin lagstiftning och sina rutiner på ett sätt som utan tvekan strider mot de internationella reglerna för humanitär rätt och mänskliga rättigheter. På regional nivå antogs en interamerikansk konvention om terrorism och Latinamerika fick en sekundär position i USA:s utrikespolitiska program.

Under denna period har systemets regelram genomgått en grundlig förändring genom antagande av olika konventioner, utökning av skyddsorganens befogenhet (speciellt utökningen av domstolens tvistelösande funktion) och organens utveckling av funktioner som ska reparera misstag och förbättra människorättssituationen i regionen. Det interamerikanska systemet har lyckats ge ny kraft åt arbetet att försvara de mänskliga rättigheterna i en situation där de demokratiska regeringarna i regionens länder är i majoritet.

Det regionala skyddet från de interamerikanska organen var faktiskt en av de faktorer som under dessa år gjorde det möjligt att visa på strukturella problem inom rättsstaten i vissa av regionens länder och anmäla överträdelser som vissa av kontinentens demokratiska regeringar gjorde sig skyldiga till. Dessutom erbjöd organen lösningar för ett stort antal personer som utsatts för brott mot de mänskliga rättigheterna (även om många inte fick hjälp). Systemet för regionalt skydd övergick således från sin historiska uppgift som var att ifrågasätta överträdelser som begåtts i diktaturer, till att påpeka strukturella fel och de enstaka överträdelser som sker i en demokrati. Inom det interamerikanska systemet utvecklades regler som utgör en handbok för hur funktionerna för administration av rätt, ledning och lagstiftning i regionen ska användas. Dessa föreskrifter hjälper även samhällets invånare att skydda sina rättigheter.

Ett av de viktigaste åtaganden man gjort inom det interamerikanska systemet under nittioalet och även delvis under nuvarande årtionde är det som berör statens försvar av rättsordning och demokrati. Både den interamerikanska kommissionen och den interamerikanska domstolen har utvecklat regler för verksamheten inom polisväsendet, för allas nyttjande av rättigheter utan diskriminering, för rättigheten till rättvisa och sanning som en stabil grund i en demokratisk stat etc. Detta åtagande fick ny giltighet i början av 2000-talet då man intog en kritisk position gentemot USA:s nya politik för kampen mot terrorismen, i enlighet med de riktlinjer som utarbetats för Latinamerika under förra årtiondet.

Från mitten av 1990-talet och framåt har det interamerikanska systemets verkan ökat stort delvis tack vare kommissionens och domstolens allt mer intensiva arbete. Under dessa år har även ett flertal länder som undertecknat den amerikanska konventionen erkänt domstolens obligatoriska jurisdiktion. En del länder med stor betydelse för den regionala politiken, som t.ex. Mexiko och Brasilien, gjorde detta under nittioalets senare hälft. Samtidigt utarbetades nya interamerikanska konventioner som så småningom trädde i kraft. Dessa handlade om teman som är centrala för regionen, som t.ex. ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt våld mot kvinnor och bortförande av personer. Kommissionen ändrade sin politik och började mer systematiskt överlämna fall till domstolen. I slutet av åttiotalet fanns det viktiga precendensfallen "Velásquez Rodríguez" fortfarande aktuellt i minnet hos regionens jurister och försvarare och därför sågs det regionala skyddet som en bättre möjlighet för att få sina rättigheter erkända. I samband med detta började ett flertal enskilda organisationer, ibland organiserade i koalitioner, att mer systematiskt

använda sig av det interamerikanska systemet för att förstärka sitt arbete med att skydda de mänskliga rättigheterna i det land de verkade i.

Det är värt att nämna att utvecklingen av kommissionens och domstolens tvistelösande funktion inte har inneburit att det rådgivande arbetet har minskat. Tvärtom har den interamerikanska kommissionen gett ut en mängd allmänna rapporter om situationen för de mänskliga rättigheterna samt tematiska rapporter. Domstolen för sin del har tagit emot och utgett nästan ett tiotal rådgivande yttranden från mitten av nittiotalet.

Under de omständigheter som råder har det regionala skyddets effekt varierat stort i olika länder. Detta har berott på många olika faktorer, som t.ex. de verkställande statliga organens intressen, andra politiska aktörer i landet eller på internationell nivå som använder det interamerikanska systemet, de enskilda organisationernas kvalité på information och kommunikation. Andra faktorer har varit möjlighet till lagstiftningsändringar, internationella avtal som staterna ingått, organisation och funktion inom den interna rättsadministrationen samt den interamerikanska kommissionens egna politiska intressen. Dessa skilda intressen yttrar sig till exempel i de resurser som kommissionens sekretariat riktar till varje land, kommissionens utslag, speciella besök och rapporter som rör överklagade fall och i antalet fall som domstolen dömer.

Det är framför allt i Latinamerika som det interamerikanska systemet har lyckats behålla och förstärka sitt inflytande inom politiken för mänskliga rättigheter. Det har gått något sämre i det engelsktalande Karibien men detta går ändå inte att jämföra med systemets begränsade påverkan i USA och Kanada. Peru är det land där systemet gjort störst framsteg under de senaste åren. Under Fujimoris regim i Peru fick den interamerikanska kommissionen en viktig politisk roll genom att anmäla misstag och överträdelser, föreslå omstruktureringar samt ordna gottgörelse i enskilda fall. Exemplet Peru visar skyddssystemets förmåga att uppmärksamma strukturella problem inom en stat samtidigt som man åtgärdar överträdelser på individuella yrkanden.

Ett av de viktigaste framstegen under nittiotalet var att man kunde erbjuda konkreta och effektiva lösningar åt ett större antal enskilda offer än tidigare. Detta kunde ske tack vare den interamerikanska domstolens utslag och att man följde rekommendationer i kommissionens individuella rapporter. Kommissionen började mer aktivt förespråka vänskapliga lösningar, dels i enlighet med ett direktiv från domstolen i en tvist och dels genom en sann övertygelse om betydelsen hos vänskapliga lösningar. De vänskapliga lösningar som genomfördes gav viktiga effekter i länderna. Dessa lösningar möjliggjorde nämligen lagändringar, ersättning till individer som fått sina rättigheter kränkta, frigivning av fångar som inte blivit dömda, frigivning av oskyldiga fångar samt domar mot personer som gjort sig skyldiga till människorättsbrott. De vänskapliga lösningarna ökade även möjligheterna att uppmärksamma problem, föreslå lösningar på allvarliga strukturella problem som innebär brott mot de mänskliga rättigheterna samt att förbättra det civila samhällets rätt att framföra klagomål (t.ex. i kampen för rättvisa och sanning som försvårats av vissa amnestilagar och av ett felaktigt utnyttjande av militärdomstolarna i regionen). Kommissionen överlämnade även ett högre antal fall än tidigare till den interamerikanska domstolen, till skillnad från den politik som man förde under åttiotalet.

Under nittiotalets andra hälft gjordes framsteg inom det interamerikanska systemet med att utöka talerätten hos en del grupper som gynnas av det internationella skyddet, även om det är långt kvar innan denna process kan konsolideras. Detta startade, delvis genom påtryckningar från systemets organ för skydd av yttrandefriheten, det som uppenbarligen påverkade tillgången till det interamerikanska systemet för journalister och olika medier. Intresset för skydd av kvinnors rättigheter ökade och fick ny styrka när Belém do Para-konventionen antogs och trädde i kraft. Även intresset för barnens rättigheter och situationen för ursprungsfolken ökade. Många av dessa

verksamheter kulminerade eller förstärktes genom att rapportörer tillsattes. Tack vare sin roll i främjandet av rättigheterna var det de särskilda rapportörerna för yttrandefrihet som utmärkte sig mest. De tillsattes på ett initiativ som togs under *Cumbre de las Américas* (ett toppmöte för amerikanska länder) som hölls i Santiago de Chile år 1998. Rapportörerna fick arbeta från ett självständigt kontor med en extern rapportör för kommissionen, men deras verksamhet hade ändå strukturella samband med kommissionen. Efter tre år av påtryckningar från ett antal människorättsorganisationer som riktades mot kommissionen och OAS politik instiftades slutligen en särskild enhet för människorättsförsvarare inom den interamerikanska kommissionen år 2001.

När det interamerikanska systemet skulle förstärkas framkom underliga attityder inom OAS. En del stater inledde kampanjer för att försvaga systemet medan andra försvarade det. Även om man kunde stoppa de kampanjer som inleddes för att försvaga systemet så lyckades man inte få regionens stater att ägna större resurser åt det internationella skyddet. Detta gällde även verksamheter och mekanismer som skulle ha kunnat möjliggöra en större kollektiv garanti för den politiska övervakningen av att organens domar och beslut verkställs. Ett viktigt framsteg var dock att det civila samhällets organ fick rådgivande status år 2000. Detta är en formell mekanism för de enskilda organisationernas deltagande inom det interamerikanska systemet. På så sätt utvecklades ett viktigt verktyg för öppenhet inom verksamheten inom OAS politiska organ tack vare det civila samhällets övervakning.

Ett annat viktigt framsteg inom samma område under de senaste femton åren har varit ett större engagemang från OAS medlemmar i försvaret av demokratin genom den mekanism som fastställdes i beslut 1080 från OAS generalförsamling år 1991 i Santiago de Chile och genom den interamerikanska stadgan för demokrati som utgavs i Lima, Peru. I stadgan fastställs det att huvudsyftet är att förstärka och skydda demokratisk institutionalitet. Stadgan uttrycker alltså att demokratin är grundläggande för befolkningens utveckling av samhälle, politik och ekonomi. Demokratin är nödvändig för ett effektivt utövande av de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, liksom den utgör grunden för en stats rättsordning och konstitutionella styrelseskick. Stadgan erkänner även befolkningens rätt till demokrati och regeringens skyldighet att förespråka och försvara denna. Verkan av stadgan för demokrati började synas i hanteringen av kriserna i Ecuador, Bolivia, Haiti, Nicaragua och Venezuela.

Trots dessa viktiga framsteg inom det interamerikanska systemet under nittioalet har många strukturella problem försvagat verkningskraften. Det tydligaste problemet är bristen på resurser som har inneburit att många personer endast fått ett begränsat skydd eftersom beslut har försenats eller uteblivit i ett flertal rättsfall (speciellt inför kommissionen). Därtill kommer det faktum att systemets organ omöjligt kan genomföra förändringar på strukturell nivå inom regionens stater.

Det interamerikanska systemet har varit en katalysator för ett effektivt skydd av de mänskliga rättigheterna i regionen även om det inte enbart är systemet som driver igenom dessa förändringar. Vi vill påpeka att det ökande antalet domar från domstolen har underlättat för ett stort antal offer för människorättsbrott och gett möjlighet till upprättelse för tusentals offer. Dessa fall har även ökat intresset för att införa och verkställa domar på lokal nivå. Däremot har det interamerikanska systemet inte på något avgörande sätt lyckats påverka genomförandet av vissa grundläggande förändringar som fortfarande krävs i regionen. Tyvärr kunde systemet inte heller skydda de offer och människorättsförsvarare som avrättades under detta årtionde. Trots detta innebär det interamerikanska systemet ett sista hopp om rättvisa för tusentals av regionens invånare. Systemet har också en allt effektivare mekanism som gör det möjligt att förverkliga respekt för demokrati och nyttjande av mänskliga rättigheter för varje invånare på kontinenten.

B. Staternas internationella skyldigheter i det interamerikanska systemet

Länderna i Nord- och Sydamerika har åtagit sig att respektera de rättigheter som fastställts i OAS stadga och i den amerikanska förklaringen. De stater som även har ratificerat den amerikanska konventionen om mänskliga rättigheter och andra interamerikanska konventioner åtar sig specifikt att respektera de rättig- och friheter som skyddas i dessa.

Den amerikanska konventionen befäster plikten för de stater som har antagit denna att respektera och garantera ett fullständigt och fritt utövande av rättig- och friheterna för varje person som bor i området utan någon typ av diskriminering. Detta innebär att staterna åtar sig att undvika handlingar som överträder de garanterade rättigheterna, t.ex. tortyr. Staterna åtar sig även att utföra vissa åtgärder för att dessa rättigheter ska kunna nyttjas effektivt, t.ex. att ordna ett administrationssystem för rätt och garantera ett statligt försvar.

Genom skyldigheten att garantera rättigheterna måste varje stat ”organisera hela regeringsapparaten och alla strukturer som ger uttryck för statlig makt på ett sätt så att man juridiskt kan försäkra ett fritt och fullständigt utövande av de mänskliga rättigheterna”¹.

Detta är speciellt viktigt med tanke på att handlingar eller försummelser som görs av en tjänsteman som arbetar inom något av statens organ (inom den verkställande, rättsliga eller lagstiftande makten eller inom någon annan makt som är institutionellt etablerad i en stat) kan framkalla internationellt ansvar även om tjänstemannen agerar utöver sina uppgifter eller utanför sin roll som tjänsteman. Därför kan man på ett sätt beskriva statens ansvar som en konsekvens av en egenmäktig utrymning som genomförs av en polismyndighet. Det statliga ansvaret kan också framkallas av statliga myndigheters eftergivenhet eller tolerans inför en enskild persons olagliga handlingar. Ett exempel är en medlem av en paramilitär grupp som bränner ner hemmet för en påstådd gerilla-sympasitör. Detta eftersom det är statens skyldighet att skydda alla personer (*erga omnes*) som befinner sig under dess jurisdiktion.

Av de allmänna skyldigheterna att respektera och garantera rättigheterna kommer även statens plikt att förhindra, utreda och bestraffa all överträdelse av rättigheterna som erkänts i den amerikanska konventionen och dessutom om så är möjligt återställa den överträdde rättigheten och ge ersättning för de skador som orsakats av denna överträdelse.

Denna skyldighet innefattar bland annat åtgärder som anpassning av intern lagstiftning, utredning av överträdelser av de mänskliga rättigheterna och bestraffning av de ansvariga. I den amerikanska konventionens artikel 2 konsolideras medlemsstaternas allmänna skyldighet att anpassa sina inrikes lagar efter de rekommendationer som fastställts i konventionen. På så sätt förbinder staterna sig att vidta nödvändiga åtgärder inom lagstiftning eller andra områden så att rättig- och friheterna som skyddas i konventionen verkligen respekteras. Detta innebär såväl att staterna måste avskaffa regler och verksamheter som innebär överträdelse av konventionens garantier, som att de måste utreda regler samt utveckla drivande verksamheter så att dessa garantier iakttas effektivt.

När det gäller personer i sårbara situationer har staterna speciella plikter att följa de allmänna skyldigheterna att respektera och garantera rättigheterna. I dessa fall bör staterna vidta gynnsamma åtgärder som anpassas efter individen eller den specifika situation som denne befinner sig i. I sin rättspraxis har domstolen fastställt speciella plikter som bör beaktas när det

¹ Interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter, *Fallet Velásquez Rodríguez*, Dom av 29 juli 1988. Serie C, nr 4, stycke 166 (del av citat).

handlar om bl.a. ursprungsfolk, barn, internflyktingar och personer med mentala handikapp. Domstolen har visat värdet av sanning genom att klargöra att utredningen av anmälda brott gör det möjligt för samhällena som har uthärdat dessa att undvika liknande situationer i framtiden. Med utgångspunkt i skyldigheten att garantera har domstolen även infört en plikt för staterna att instruera sina tjänstemän (och i allmänhet deras representanter) inom respekt och skydd för mänskliga rättigheter.

Skyldigheten att utreda överträdelser av de mänskliga rättigheterna och bestraffa de ansvariga bör uppfyllas noggrant. Domstolens ord lyder: ”...bör utföras med allvar och inte som en enkel formalitet fördömd på förhand”². Därför måste staterna garantera att deras rättssystem, det vill säga de interna system som ansvarar för att rättsskipning i varje land, är organiserade så att de försäkrar att denna internationella skyldighet uppfylls. Såväl de interamerikanska verktygen för mänskliga rättigheter som domstolens rättspraxis lägger stor tonvikt på garantin att överträdelser av mänskliga rättigheter ska bestraffas effektivt. I den interamerikanska konventionen om att motverka och bestraffa tortyr fordras det att man inför straff i enlighet med brottets grovhet. Även i Belém do Pará-konventionen kräver man att de ansvariga bestraffas. Den interamerikanska domstolens rättspraxis kräver att alla interna hinder för effektiv bestraffning av grova överträdelser av mänskliga rättigheter elimineras (som t.ex. prövning för amnesti, preskription av brott och ansvarsbefriande faktorer som förhindrar att dessa brott utreds och bestraffas).

En annan internationell skyldighet som staterna förbinder sig till är gottgörelse. Det innebär att staten är skyldig att vidta åtgärder som eliminerar konsekvenserna av den olagliga handlingen eller försummelsen, om de rättigheter som man lovat att skydda överträds. Staten bör gottgöra överträdelserna genom att återställa offrets situation till vad den var innan den skadliga handlingen. Om detta inte är möjligt ska staten istället kompensera med skadestånd och vidta alla åtgärder som är lämpliga för att lindra den orsakade skadan. Syftet med skadeersättningen är också att förhindra att liknande överträdelser inträffar igen.

Försummelse av dessa skyldigheter innebär brott mot konventionen. Om till exempel en syndikalist blir avrättad i ett land och man i efterhand utreder fallet och dömer de skyldiga utan att ersätta offrets anhöriga uppfyller staten inte sina internationella åtaganden.

Staternas internationella skyldigheter:

- Skyldighet att respektera: inte orsaka skada
- Skyldighet att garantera
 - Förhindra
 - Utreda
 - Bestraffa

C. Skyddsorganen för mänskliga rättigheter i det interamerikanska systemet

Det interamerikanska systemet bygger för närvarande på arbetet inom två organ: den interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter och den interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter. Den interamerikanska kommissionen är ett huvudorgan inom OAS som är specialiserat på mänskliga rättigheter. Den interamerikanska domstolen instiftades år 1969 som ett organ för rättslig övervakning av de mänskliga rättigheternas giltighet i samband med att den amerikanska konventionen om mänskliga rättigheter antogs.

² Interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter, *fallet Velásquez Rodríguez mot Honduras*, dom av 29 juli 1988, serie C nr. 4, stycke 177.

1. Befogenheter

Kommissionen och domstolen agerar enligt de befogenheter som ges genom olika verktyg som framkommer genom det interamerikanska systemets utveckling. Kommissionen utvecklade tidigt en verksamhet för övervakning av de mänskliga rättigheterna och den startade faktiskt innan den amerikanska konventionen trädde i kraft. När den amerikanska konventionen trädde i kraft och domstolen instiftades hade denna verksamhet redan funnits i mer än tjugo år.

Kommissionen agerar i enlighet med de befogenheter som fastställts i OAS stadga, författning och regelverk. Kommissionens jurisdiktion gäller för OAS samtliga medlemsländer och för de länder som övervakas i kraft av den amerikanska förklaringen om de mänskliga rättigheterna och skyldigheterna. Kommissionen agerar också enligt de speciella befogenheter som tilldelats genom den amerikanska konventionen vad gäller de länder som ingått detta avtal och andra interamerikanska konventioner. Den amerikanska konventionen ger befogenheter för övervakning av de skyldigheter som medlemsländerna åtar sig, både till kommissionen och till domstolen.

Även konventioner som fanns före det interamerikanska systemets nuvarande organisation ger de båda organen extra övervakningsbefogenheter. Faktiskt har både kommissionen och domstolen tilldelats befogenheter för att övervaka att staterna uppfyller de internationella skyldigheterna, i kraft av konventioner och protokoll som har börjat gälla efter den amerikanska konventionen. Dessa innefattar den interamerikanska konventionen om att förhindra och bestraffa tortyr, protokollet till den amerikanska konventionen om mänskliga rättigheter angående avskaffande av dödsstraff, tilläggsprotokollet till den amerikanska konventionen om mänskliga rättigheter gällande ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (San Salvador-protokollet), den interamerikanska konventionen om bortförande av personer och den interamerikanska konventionen för att utrota och bestraffa all slags våld mot kvinnor (Belém do Para-konventionen).

Kommissionens uppdrag att främja och skydda mänskliga rättigheter är omfattande och man har ett flertal verktyg till förfogande för att uppnå målen.

Kommissionen:

- mottar, undersöker och utreder anmälningar (individuella yrkanden) i vilka det påstås att brott mot de mänskliga rättigheterna begåtts. Kommissionen för även fall till den interamerikanska domstolen och medverkar i dessa rättsprocesser.
- ber att staterna vidtar ”försiktighetsåtgärder” för att undvika oreparerbar skada på de mänskliga rättigheterna för personer i allvarliga och akuta fall. Kommissionen kan även be att den interamerikanska domstolen ger order om att ”provisoriska åtgärder” vidtas i akuta fall som innebär fara för de berörda personerna även om detta fall ännu inte förts till domstolen.
- håller förhandlingar om fall, försiktighetsåtgärder, särskilda teman eller särskilda situationer under sina mötesperioder.
- granskar den allmänna situationen för mänskliga rättigheter i medlemsstaterna och när det är lämpligt publiceras särskilda rapporter om situationen för de mänskliga rättigheterna i specifika stater.
- skapar medvetande inom den allmänna opinionen om de mänskliga rättigheterna i Nord- och Sydamerika. Inom detta arbetsområde utför och publicerar kommissionen studier om specifika teman. Dessa kan handla till exempel om de åtgärder som bör vidtas för att garantera ökad självständighet för rättvisan, om verksamheten inom beväpnade irreguljära grupper, om människorättssituationen för barn och kvinnor eller om människorättssituationen för ursprungsfolken.

- tillsätter rapportörer för studier av tematik av intresse och relevans för regionen.
- besöker länder för att göra efterforskningar på plats genom att undersöka den allmänna situationen på djupet och/eller utreda en specifik situation. När besökets syfte är att studera människorättssituationen i ett land utarbetas en rapport om den granskade tematiken som senare publiceras och presenteras för OAS permanenta råd och generalförsamling.
- ger ut pressmeddelanden som informerar om en speciell situation eller som slår larm om brott mot de mänskliga rättigheterna.
- organiserar och håller konferenser, seminarier och möten med bland andra representanter från regeringarna, universitetsinstitutioner, enskilda organisationer för att sprida information och öka kunskapen i frågor som rör det interamerikanska systemet.
- råder OAS medlemsstater att vidta åtgärder som bidrar till skyddet av de mänskliga rättigheterna.
- ber om rådgivande uttalanden från den interamerikanska domstolen angående tolkning av den amerikanska konventionen.

Kommissionen har utfört ett oerhört viktigt arbete med övervakningen av rättigheterna för människorna i området. Dess roll som skyddsorgan har blivit ännu mer betydande genom rättsprocesser i enskilda fall och en förbättring av sina metoder för främjande av rättigheterna.

Domstolen är ett organ med jurisdiktion som instiftades genom den amerikanska konventionen för att komplettera kommissionens övervakning av uppfyllandet av de skyldigheter som staterna åtagit sig genom att ratificera konventionen. Denna övervakning ska huvudsakligen ske genom systemet med enskilda fall. Domstolen har både en tvistelösande och rådgivande funktion.

I enlighet med den interamerikanska domstolens tvistelösande funktion beslutar den i de rättsfall och om de provisoriska åtgärder som överlämnas av den interamerikanska kommissionen eller av staterna. Detta kan vara provisoriska åtgärder som offer, deras släktingar eller deras företrädare anhåller om i de tvistemål som domstolen behandlar. I majoriteten av dessa fall är det kommissionen som beslutar att lägga fram saken inför domstolen. Det är sällsynt att staterna tar initiativ till detta. För att domstolen ska kunna ta del i fallet är det i första hand nödvändigt att kommissionens handläggning är helt avslutad. När den väl är avslutad och de tidsfrister som fastställts i konventionen har respekterats kan kommissionen eller staten överlämna fallet till domstolen, under förutsättning att den anmälda staten har accepterat den obligatoriska jurisdiktionen eller accepterar den i det aktuella fallet. Den klagande eller offret kan inte själva föra fallet till domstolen, men i enlighet med artikel 44 i den interamerikanska kommissionens regelverk har de rätt att uttrycka sin åsikt om detta och de kan handla på eget initiativ inför domstolen. Om domstolen konstaterar att någon av konventionens föreskrifter har överträtts ser man till att den drabbade personen garanteras att nyttja den överträdde rättigheten. Om det är möjligt ordnar domstolen även så att konsekvenserna av överträdelsen åtgärdas samt att den drabbade parten får en rättvis skadeersättning.

Den rådgivande funktionen innebär att den interamerikanska domstolen har befogenhet att tolka den amerikanska konventionen och andra internationella verktyg för mänskliga rättigheter. Denna funktion kan nyttjas av alla OAS medlemsländer (inte enbart av dem som har skrivit under den amerikanska konventionen) samt av de organ som räknas upp i kapitel tio i konventionens stadga. Den användes dock mer tråget under domstolens tidiga verksamhetsår. Den rådgivande funktionen gjorde att domstolen kunde fastställa viktiga riktlinjer för sin egen maktbefogenhet, för begränsning av staternas handlande, för hantering av diskriminering, för den egna rådgivande funktionen och för teman som är avgörande för ett gällande skydd av de mänskliga rättigheterna. Sådana teman kan röra *habeas corpus* (skyddslag mot olaga kvarhållande i

häkte), rättsliga garantier, dödsstraff, staters internationella ansvar, jämställdhet och icke-diskriminering, ett obligatoriskt medlemskap i yrkesorganisation för journalister, rätten att kräva rättelse eller svar, migrerande arbetstagares rättigheter, barns rättigheter etc.

Kapitel 3

Alternativ för utveckling och lobbyarbete i det interamerikanska systemet

A. Icke tvistelösande tillvägagångssätt för försvar och främjande av de mänskliga rättigheterna inför den interamerikanska kommissionen

1. Hearings

Varje år håller den interamerikanska kommissionen möten i sitt säte i Washington eller i någon annan av regionens städer om respektive stat samtycker eller bjuder in till detta. Enligt regelverket bör de hålla åtminstone två ordinarie mötesperioder per år och så många extra perioder som anses nödvändiga. I praktiken har kommissionen hållit två ordinarie mötesperioder per år och ibland infört en extra period. Från och med den 126:e ordinarie mötesperioden beslutade kommissionen att ändra upplägget på sina mötesperioder. Istället för att ha två ordinarie perioder per år på två veckor skulle man ha tre mötesperioder på två veckor och en extra mötesperiod i en annan medlemsstat.

Kommissionens extra mötesperiod i Guatemala, 17-21 juli 2006

I februari år 2006 bjöd Guatemala in kommissionen för att hålla möten i landet. Följaktligen sammankallade den interamerikanska kommissionen till en extra mötesperiod i Guatemala och under denna avsattes två dagar för hearings. Under denna period höll man hearings om rättsfall och tematik. Man hade även arbetsmöten om centralamerikanska länder, dock med undantag för Guatemala eftersom det var värdland. Dessutom arrangerades möten mellan kommissionens ledamöter och lokala enskilda organisationer, den interamerikanska kommissionen presenterade sin *Rapport om försvarare av de mänskliga rättigheterna i Nord- och Sydamerika* och det arrangerades olika evenemang för att sprida kunskap om kommissionens verksamhet.

Utöver arbetet med att diskutera och godkänna rapporter om allmänna och tematiska fall, lösa problem som rör kommissionens verksamhet och arrangera evenemang för spridning och främjande, sammankallar kommissionen vanligtvis till hearings under mötesperioderna. Dessa kan utlysas på kommissionens eget initiativ eller på initiativ från de berörda parterna. Huvudsyftet med en hearing är att samla in relevanta uppgifter såväl från klagande och offer som från den berörda staten. Dessa uppgifter kan handla om:

1. Ett fall som kommissionen behandlar.
2. Uppfylldandet av kommissionens rekommendationer, av en vänskaplig lösning eller av försiktighetsåtgärder som kommissionen beslutat om.
3. Människorättssituationen i en eller flera av OAS medlemsstater.

I föregående stycke talade vi om hearings som rör punkterna ett och två. I följande stycke handlar det om hearings som rör punkt tre.

Hearings av tematisk eller allmän karaktär kan handla om människorättssituationen för en eller flera grupper människor, som t.ex. ursprungsbefolkning, minderåriga, afroamerikansk befolkning eller flyktingar. De kan även handla om den allmänna människorättssituationen eller om en specifik rättighet i ett land eller en region. Exempel på detta är de reproduktiva och sexuella

rättigheterna i Argentina, Chile och Uruguay samt situationen för de frihetsberövade personerna i Honduras.

Sådana hearings är ett tillfälle att komma i direkt kontakt med kommissionens ledamöter och förse dem med relevant och uppdaterad information om teman som oftast inte får tillräcklig uppmärksamhet i den internationella gemenskapen. Detta är viktigt med tanke på att kommissionen utöver att utreda enskilda fall även genomför ett stort antal aktioner för att sprida information i regionens stater och har förmågan att påverka deras interna processer.

Allmänna hearings kan dessutom förse kommissionen med tilläggsuppgifter som kan hjälpa till att åskådliggöra en systematisk och allmänt förekommande verksamhet som medför överträdelse av mänskliga rättigheter och som har anmälts i ett speciellt fall. På detta sätt kan underlaget för bedömningen av fallet förbättras och därför bör man inte avvisa möjligheten att anhålla om en allmän hearing i den konkreta strategin för processer i enskilda fall.

Vad kan man åstadkomma med hearings?

- Få en förklaring eller ursäkt från den berörda staten eller få denna stat att vidta en konkret åtgärd.
- Behandla temat inför kommissionen.
- Väcka intresset hos temarapportörer för de frågor som presenterats.
- Öka möjligheterna för ett rättsfall.

En skriftlig anhållan om hearing bör lämnas till det verkställande sekretariatet minst femtio dagar innan vederbörande mötesperiod startar. En sådan anhållan bör innehålla en kort beskrivning av hearingens syfte samt en redogörelse för temat som ska behandlas, beräknad tidsåtgång och identiteten på de deltagande personerna. Det bör även framgå om staten behöver vara representerad. När det gäller hearing om människorättssituationen i en viss stat förutsätter kommissionen att man önskar att staten kallas till hearingen såvida man inte uttrycker motsatsen i anhållan. När anhållan är mottagen utreds den av kommissionen som beslutar om den beviljas eller inte. Om anhållan beviljas meddelas parterna minst en månad i förväg då hearingen ska hållas. Denna tidsfrist kan dock kortas ner under speciella omständigheter.

När de klagande har fått meddelande om att hearingen beviljas kan de lämna tilläggsuppgifter (t.ex. en rapport eller en sammanfattning) till kommissionen genom det verkställande sekretariatet. Detta är för att kommissionens ledamöter ska få ett bättre underlag för att förbereda hearingen. Dessa uppgifter kan även lämnas under pågående hearing. Man får också använda sig av filmer och andra audiovisuella medel som ger mer information om den anmälda situationen.

En hearing leds av kommissionens ordförande eller av en ledamot som utses för uppgiften och panelen består av hela kommissionen eller en grupp ledamöter. Normalt sett är en hearing öppen för allmänheten men vid speciella omständigheter kan kommissionen begränsa vilka personer som får närvara. För varje fall skrivs ett sammanfattande protokoll av hearingen som på begäran kan lämnas till parterna såvida inte kommissionen anser att det föreligger någon risk för personerna. Om det behövs översättning förfogar kommissionen över en simultan översättningstjänst till spanska, engelska och portugisiska.

Under en hearing är det lämpligt att anhålla om konkreta åtgärder hos kommissionen.

Åtgärder som man kan anhålla om hos kommissionen (ett urval):

- Uppföljningar
- Utslag
- Besök på plats
- Tillsättning av temarapportörer
- Beslut om arbetsmöten

2. Rapporter

En av den interamerikanska kommissionens uppgifter är att utarbeta olika rapporter. Enligt vad som fastställts i artikel 41.g i den amerikanska konventionen bör kommissionen utarbeta en årlig rapport åt OAS generalförsamling om årets aktiviteter. Kommissionen publicerar även studier om specifika teman, om den allmänna människorättssituationen eller situationen för en specifik rättighet i en enskild stat. Man publicerar också rapporter om frågor som upptas respektive inte upptas till sakprövning, om vänskapliga lösningar samt djupgående rapporter. (De sista beskriver vi i respektive stycke.)

a. Årsrapport

I denna rapport redovisar kommissionen årets verksamhet. Rapportens fullständiga namn är *Årsrapport för den interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter*³. I den ingår bland annat ett kapitel om hur den interamerikanska kommissionens verksamhet har fortlöpt under året (möten, besök, temarapportörernas verksamhet, verksamhet för spridning och främjande etc.), om den finansiella situationen och om verksamheter som utvecklats inom OAS övriga organ. Man publicerar även statistik över yrkanden i fall som mottagits, öppnats, lösts, är under behandling eller arkiverade. Rapporten tar även upp hur väl kommissionens rekommendationer efterföljs; försiktighetsåtgärder som utfärdats och beslut som tagits under fallens behandling (t.ex. frågor som upptas respektive inte upptas till sakprövning, vänskapliga lösningar samt djupgående lösningar). Det redogörs också för yrkanden om tillfälliga åtgärder och för ansökningar som presenterats för den interamerikanska domstolen under året.

Årsrapportens fjärde kapitel är avsett för en utredning av människorättssituationen i stater som kommissionen anser vara speciellt känsliga. När en stat finns med i detta kapitel ska det ses som ett varningstecken för staten och som en varningssignal för OAS övriga medlemsstater och den internationella gemenskapen i allmänhet.

Huruvida en stat ska tas med i kapitel fyra bedömer kommissionen efter särskilda kriterier som har fastställts i kommissionens rapporter med hjälp av uppgifter som man mottagit eller själva samlat in. Som underlag används även speciella dokument från kommissionen och årsrapporten från de särskilda rapportörerna för yttrandefriheten. En annan informationskälla är de lokala aktörerna. Därför är det viktigt att människorättsförsvararna har ett brett kontaktnät och sänder material till kommissionen för att kunna påverka innehållet i de rapporter som kommissionen presenterar för OAS generalförsamling och offentliggör varje år.

Innan årsrapporten läggs fram för OAS generalförsamling presenterar den interamerikanska kommissionens ordförande den inför kommissionen för juridiska och politiska ärenden - det permanenta rådet. Under detta möte har staterna möjlighet att framföra kommentarer, förslag och klagomål angående rapporten. Det är sedan den slutgiltiga rapporten som presenteras för

³ Tillgängliga på www.cidh.org

OAS generalförsamling. När rapporten har godkänts vidarebefordrar kommissionen den genom generalsekretariatet till OAS medlemsstater och lämpliga organ inom dessa.

b. Rapporter om de mänskliga rättigheterna i en enskild stat

För att kunna uppfylla de funktioner som man tilldelats genom de interamerikanska verktygen på bästa sätt har kommissionen tillstånd att göra nödvändiga studier och rapporter om den allmänna situationen för de mänskliga rättigheterna i OAS medlemsstater.

I rapporterna om enskilda länder ger kommissionen en uttömmande beskrivning av situationen för de mänskliga rättigheterna i allmänhet eller för specifika rättigheter i respektive stat.

Kommissionen ger sedan rekommendationer om hur denna situation kan förbättras. Vanligtvis skrivs en rapport om människorättssituationen i en enskild stat efter och som en följd av ett besök på plats i denna stat, men det måste inte nödvändigtvis vara så. Kommissionen kan även utarbeta en rapport om människorättssituationen i en stat som baseras på uppgifter som de får från parterna, skriftligen eller under en hearing som hålls för detta syfte.

En person eller en grupp personer kan även be kommissionen att de sammanställer en rapport om den allmänna situationen för de mänskliga rättigheterna i en enskild stat. Innan en sådan rapport publiceras bör den berörda staten få möjligheten att komma med invändningar.

Rapporterna ges ut både i pappersformat och i elektroniskt format. De är av stort värde eftersom de strukturerar information som nationella och internationella instanser redan tagit fram. I rapporterna beskriver och utreder man noggrant den situation som kommissionen observerat i respektive stat och detta görs enligt internationella regler om mänskliga rättigheter. Därför är rapporterna en viktig informationskälla både på nationell, regional och internationell nivå samt för det interamerikanska systemets egna organ vars beslut ofta stöder sig på dessa rapporter.

Från det att kommissionen startade sin verksamhet har man publicerat 58 rapporter av detta slag.

c. Tematiska rapporter

Som en del av sitt uppdrag gör den interamerikanska kommissionen studier av särskilda rättigheter inom en eller flera av OAS medlemsstater. Kommissionen kan på eget initiativ eller på begäran av en stat besluta att utarbeta en särskild rapport. Personer eller grupper kan även be att kommissionen gör en speciell studie av situationen för en rättighet i den amerikanska konventionen som innebär särskild problematik i en eller flera stater.

Liksom rapporterna om mänskliga rättigheter i en enskild stat ges de tematiska rapporterna ut både i pappersformat och i elektroniskt format. De är av stort värde eftersom de strukturerar information som nationella och internationella instanser redan tagit fram. I rapporterna beskriver och utreder man noggrant den situation som kommissionen observerat i respektive stat eller region och detta görs enligt internationella regler om mänskliga rättigheter.

Exempel på tematiska rapporter är rapporten om förenligheten mellan lagarna om olydnad och den amerikanska konventionen om mänskliga rättigheter från 1995, rapporten om asylsökanden i Kanada från 2000, rapporterna om människorättssituationen för ursprungsfolken i Nord- och Sydamerika från 2000 samt rapporter om terrorism och mänskliga rättigheter från oktober 2002.

3. Besök eller granskningar på plats

För att främja att de mänskliga rättigheterna uppfylls och försvaras kan kommissionen göra besök eller granskningar på plats. Dessa s.k. utredningsresor görs för att komma i direkt kontakt med de

berörda personerna och med de olika lokala aktörerna i ett visst land samt för att kontrollera människorättssituationen ”på plats”. Dessa besök är särskilt viktiga eftersom kommissionens kunskap om en viss situation begränsas starkt av olika faktorer, som till exempel geografiskt avstånd och svårigheterna som det medför vad gäller kommunikation och förståelse av olika lokala problem.

Ett sådant besök förutsätter en inbjudan i förväg från staten. Om det däremot är kommissionen som tar initiativ till besöket behövs statens medgivande eller samtycke för att det ska kunna genomföras. Vanligtvis är det en särskilt sammansatt grupp av kommissionens ledamöter, den verkställande ordföranden och advokater från sekretariatet som utför uppdraget. Under besöken träffar kommissionen såväl statliga myndigheter som personer, grupper och organisationer inom det civila samhället. De besöker också häkten och andra platser eller inrättningar där människors rättigheter är i ständig fara. För att detta ska kunna genomföras måste staten garantera att kommissionens ledamöter och sekretariatets tjänstemän får röra sig fritt över hela det nationella territoriet, att de får tillträde till fängelser och andra häktningsplatser liksom att de får tillgång till de dokument och uppgifter de behöver.

Kommissionens ledamöter anordnar också olika aktiviteter för att sprida kunskap om sin verksamhet, som t.ex. presskonferenser, workshops och seminarier. Ibland tar kommissionen tillfället i akt att sammankalla parterna (statens representanter, klaganden och offer) till arbetsmöten om yrkanden, fall och försiktighetsåtgärder som behandlas i kommissionen. Parterna kan också själva ansöka om detta så långt i förväg som är vederbörligt.

Efter besöket utarbetar kommissionen ett pressmeddelande och en kort beskrivning av besöket. I beskrivningen ges rekommendationer till staten som syftar till att övervinna de hinder och omständigheter som innebär att de mänskliga rättigheterna inte uppfylls fullständigt i landet. Detta tas sedan med i den interamerikanska kommissionens årsrapport.

Påtryckningar om besök eller granskningar på plats från det civila samhället

Enskilda organisationer har i många fall drivit på kommissionen att genomföra besök på plats i länder eller regioner eftersom man då kan kontrollera den anmälda situationen utan några mellanhänder och därmed göra en bättre uppföljning.

Ett exempel är yrkanden från ett flertal enskilda organisationer att den interamerikanska kommissionen skulle besöka Bolivia för att kontrollera situationen för de mänskliga rättigheterna i landet. Man anhöll om detta besök under en hearing som behandlade situationen för de mänskliga rättigheterna i Bolivia och som hölls under kommissionens 124:e mötesperiod. Besöket genomfördes 12-17 november 2006 och delegationen bestod av ett flertal av kommissionens ledamöter, den verkställande ordföranden och personal från sekretariatet. Kommissionen beskrev och utredde den observerade situationen och gav sedan ett flertal rekommendationer i det pressmeddelande som gavs ut efter besöket.

4. Pressmeddelanden

Pressmeddelanden är ett annat verktyg som den interamerikanska kommissionen använder i sin övervakning av de mänskliga rättigheterna i Nord- och Sydamerika. Genom dessa pressmeddelanden informerar kommissionen om sin aktuella verksamhet och drar uppmärksamhet till speciella händelser. Kommissionen kan även uttrycka sin oro för en speciell aspekt av människorättssituationen i någon av OAS medlemsländer.

5. Temarapportörer

Som en del i arbetet med att främja och försvara de mänskliga rättigheterna i regionen har den interamerikanska kommissionen utsett särskilda temarapportörer som ansvarar för olika områden. Artikel 41 i den amerikanska konventionen och artikel 15.1 i kommissionens författning tillåter kommissionen att utse rapportörer för att dess funktioner ska uppfyllas på bästa sätt. I denna bestämmelse fastställs också att kommissionens ledamöter eller annan person som valts av kommissionen kan utses till rapportör och det är kommissionen själv som fastställer dess uppgifter.

Temarapportörerna genomför de uppgifter som kommissionen tilldelar dem. Dessa uppgifter resulterar ofta i speciella rapporter som granskas och godkänns av kommissionen för att så småningom publiceras. Utöver detta kan rapportören, och de specialister från sekretariatet som hjälper denne, utföra andra handlingar som är relaterade till de grupper av personer eller teman som ingår i rapportörens arbetsområde. De kan utarbeta speciella rapporter, genomföra besök på plats för att studera situationen för de rättigheter eller teman som rapportören ansvarar för samt främja den specifika rättigheten eller det specifika temat genom att anordna olika möten. De kan även föreslå för den interamerikanska kommissionen att denna i sin tur ber om den interamerikanska domstolens rådgivning om ett specifikt tema, eller utarbeta förslag till förklaringar eller konventioner inom det interamerikanska systemet som sedan presenteras för OAS generalförsamling.

För närvarande leds kommissionens temarapportörer av kommissionsledamöter som uppfyller uppgiften som särskilda rapportörer. Undantaget är de särskilda rapportörerna för yttrandefrihet vars särskilde rapportör är en självständig expert. Dessa särskilda rapportörer har till skillnad från resten en självständig funktion och egna villkor.

När man nyligen ändrade kommissionens regelverk fastställdes allmänna regler för tillsättningen av särskilda rapportörer. Här följer en kort sammanfattning av dessa:

- Så snart som kommissionen får reda på att tjänsten som särskild rapportör är ledig ska man göra en allmän utannonsering för att tillsätta den. Denna utannonsering ska få en bred spridning genom kommissionens hemsida och på annan elektronisk väg.
- I utannonseringen beskrivs förfarandets förlopp, urvalskriterier och tidsfrister för utannonsering och urval av sökanden. Den första av dessa får inte vara kortare än två månader.
- Medan ansökningen är öppen kan medlemsländerna och de enskilda organisationerna komma med invändningar om vilka urvalskriterier som bör gälla. Dessa invändningar bör beaktas när kommissionen gör det slutgiltiga valet. Det civila samhället kan även komma med invändningar angående de utvalda sökandens bakgrund, vars CV:s läggs ut på den interamerikanska kommissionens hemsida.
- De sökanden som väljs ut bör uppfylla de lägsta kraven. Vid urvalet ska man även ta hänsyn till att gruppen bör uppvisa en rättvis fördelning mellan män och kvinnor, raser och geografisk härkomst.
- När tidsfristen för att komma med invändningar om de utvaldas bakgrund väl har gått ut, kallar kommissionen dem till enskilda intervjuer. Kommissionens ledamöter väljer en sökande enligt normer och regler från OAS generalsekretariat och genom en absolut majoritetsröstning. Detta val är sekretessbelagt såvida inte beslutet utfaller enhälligt emot. Kommissionen tillkännager sedan den valda sökandens uppgifter och bakgrund.
- Under processen ska kontakt mellan de sökande och kommissionens ledamöter undvikas i högsta möjliga mån.

De särskilda rapportörerna för yttrandefriheten

På grund av en djup oro för de grova hot och problem som hindrar en fullständig och effektiv utveckling av yttrandefriheten i Nord- och Sydamerika beslutade den interamerikanska kommissionens ledamöter enhälligt att införa särskilda rapportörer för yttrandefriheten år 1997. Detta beslut togs till stor del på grund av rekommendationer från omfattande samhällssektorer i områdets olika stater som uttryckte denna djupa oro för ständiga restriktioner för yttrandefrihet och information i regionen.

Genom att tillsätta dessa särskilda rapportörer ville kommissionen på ett positivt sätt öka medvetenheten om betydelsen av fullständig respekt för yttrandefriheten i området. Yttrandefriheten har nämligen en grundläggande betydelse för befastande och utveckling av demokrati samt för anmälan och skydd av övriga mänskliga rättigheter. Dessa särskilda rapportörer arbetar från ett permanent kontor med självständig funktion och egna villkor. De tillsattes av den interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter inom ramen för dess befogenheter och de agerar inom kommissionens juridiska ram.

De särskilda rapportörerna har ett nära samarbete med medlemsstaterna, kommunikatörer i samhället och enskilda organisationer för att kunna driva igenom lagstiftningsändringar och institutionella ändringar som anpassas efter de internationella reglerna för yttrandefrihet. De särskilda rapportörerna utarbetar specifika rekommendationer om yttrandefriheten åt medlemsstaterna för att de ska vidta gynnsamma åtgärder. De gör också specialiserade rapporter och studier inom detta område, ger ut pressmeddelanden och agerar omgående vid yrkanden och övriga meddelanden som uppmärksammar att yttrandefriheten överträds i någon av OAS medlemsstater.

Rapportörerna förser den interamerikanska kommissionen med information om situationen för yttrandefriheten i de latinamerikanska länderna. De hjälper också till att förbereda ett speciellt kapitel om yttrandefriheten för kommissionens årsrapport liksom de hjälper till i processer för fall och försiktighetsåtgärder både inför kommissionen och domstolen. Rapportörerna tar även emot anmälningar om överträdelser av yttrandefriheten och utbyter relevant information om läget för yttrandefriheten i Nord- och Sydamerika genom sitt inofficiella nät. Sedan använder man de befintliga mekanismerna för att ge nödvändigt skydd åt dem som blivit offer för överträdelser av yttrandefriheten.

Därför är det viktigt att de särskilda rapportörerna hålls informerade om de olika fall som presenteras för kommissionen. Rapportörerna bör få kopior av alla skrivelser i vilka man påstår att **det** begåtts en överträdelse av yttrandefriheten i något avseende.